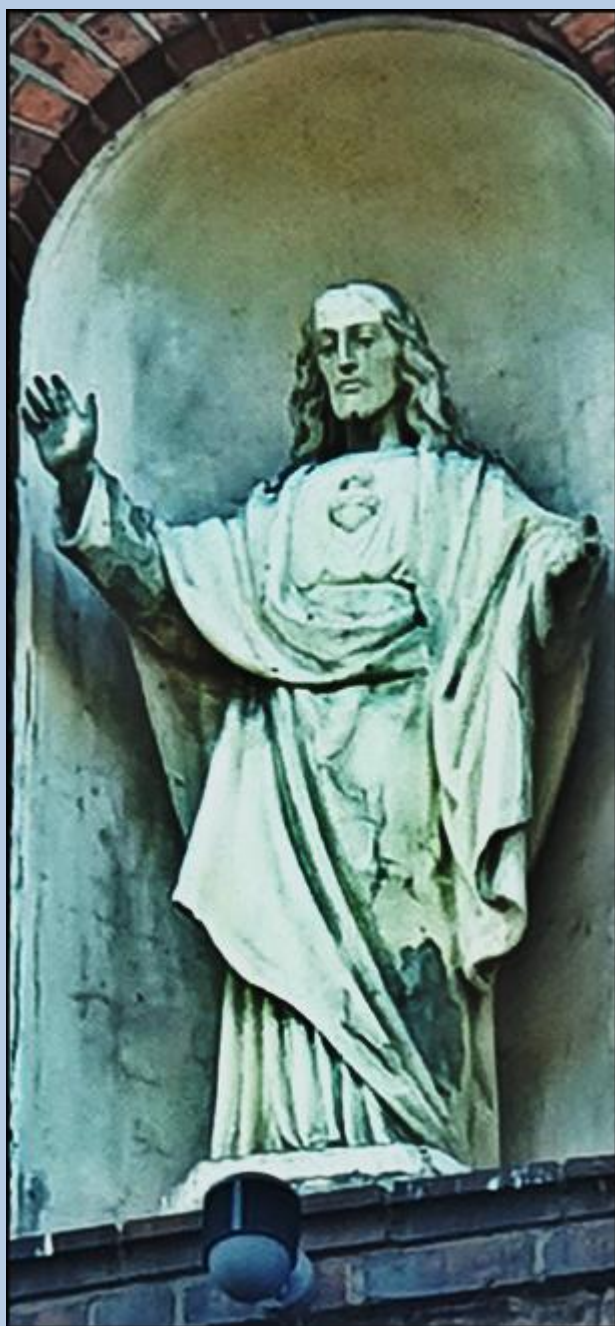

Katowice-Nikiszowiec
(Woj. Śląskie)

**Kościół pw.
św. Anny**
([opis](#))

Emil Zillmann 1870-1937
i Georg Zillmann 1871-1958

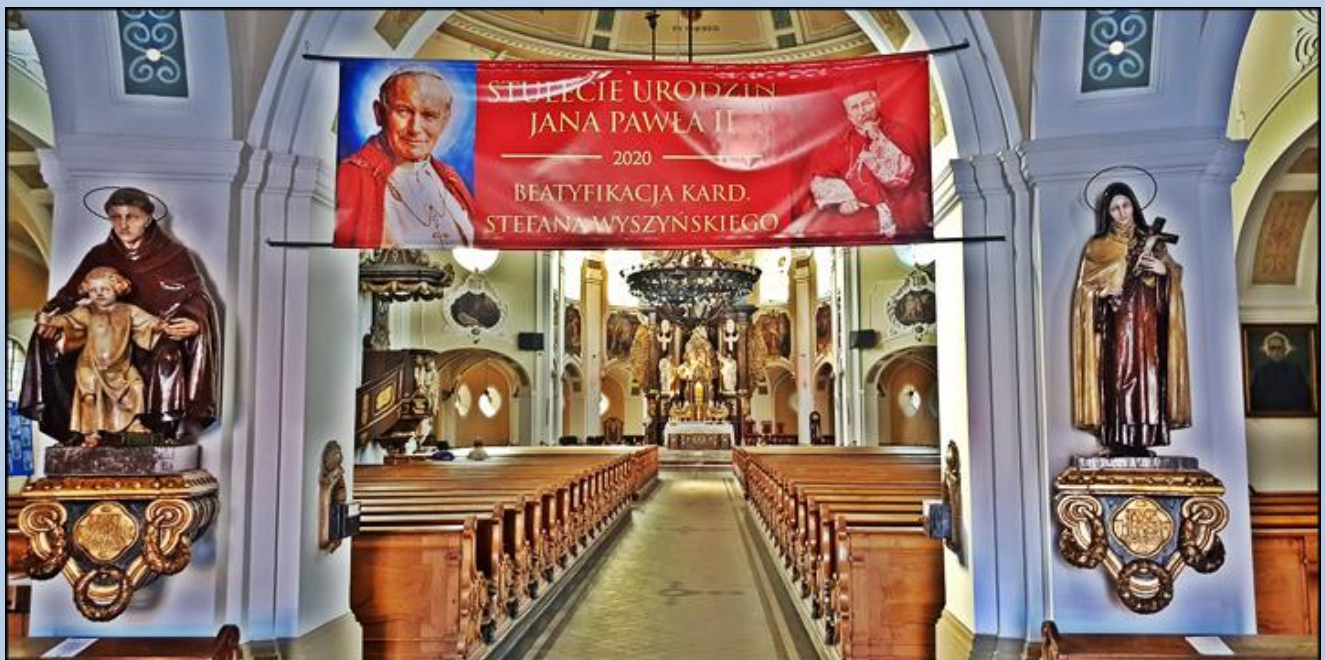
Berlińscy architekci, autorzy projektów
unikawczych osiedli górniczych
należących do spółki
Georg von Giesche's Erben:
Giszowica (1906r.) i Dzikoszowica (1908r.),
kościół p.w. św. Anny w Dzikoszowcu
oraz wielu innych budowli,
głównie przemysłowych na terenie
Górnego Śląska.

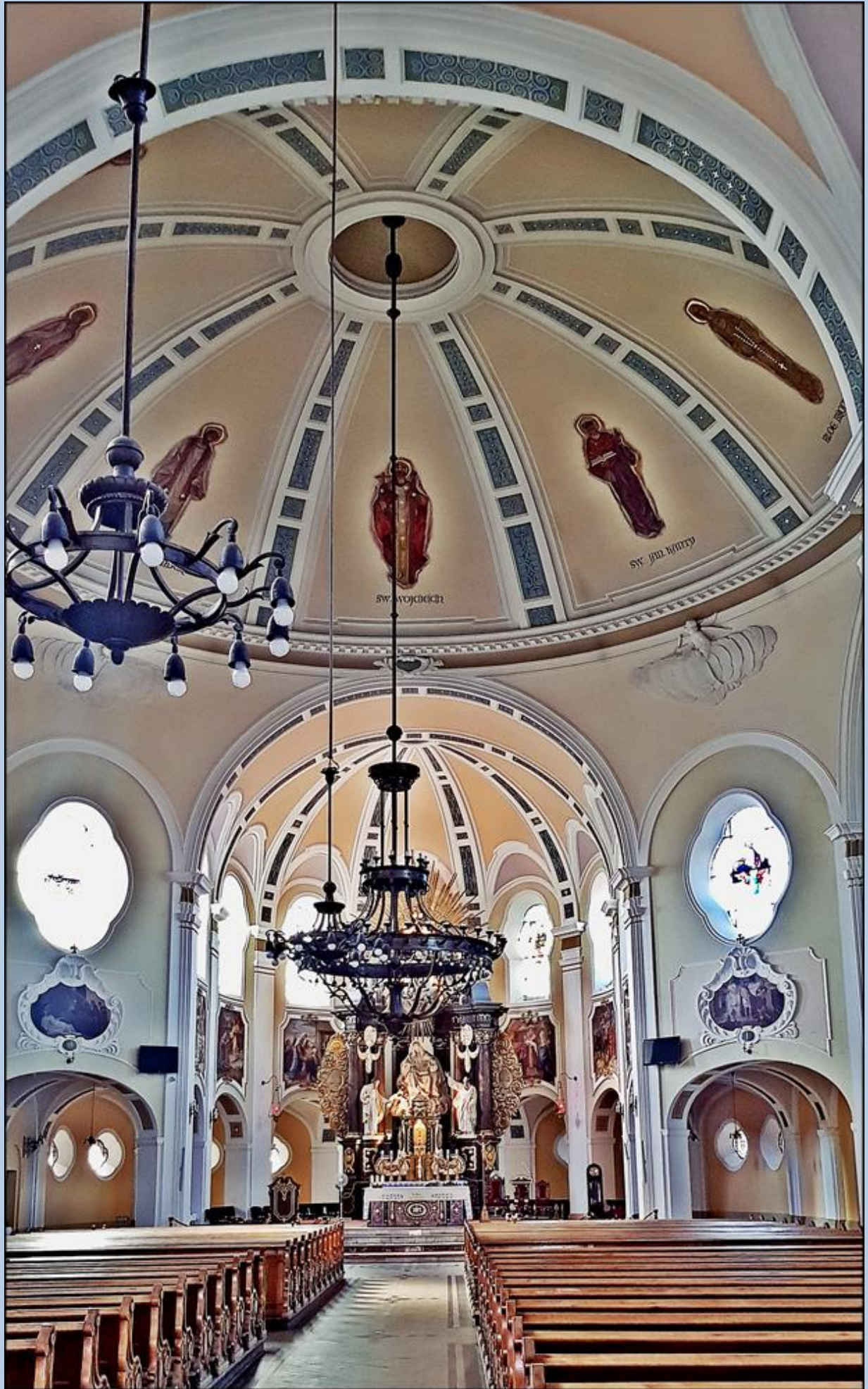
MIASTO KACOWICE 2008

Jan PAWEŁ DUDDEK
PIERWSZY PROBOSZCZ PARAFII
ŚWIĘTEJ ANNY W JANOWIC
W LATACH 1910-1945
ZBUDOWAŁ
KOŚCIÓŁ PARAFIALNY
W LATACH 1914-1927

W 40 ROCZNIC
POŚWIĘCENIA KOŚCIOŁA
KA ZIĘCZENIA JEGO PASTORCI
PARAFIARZIE

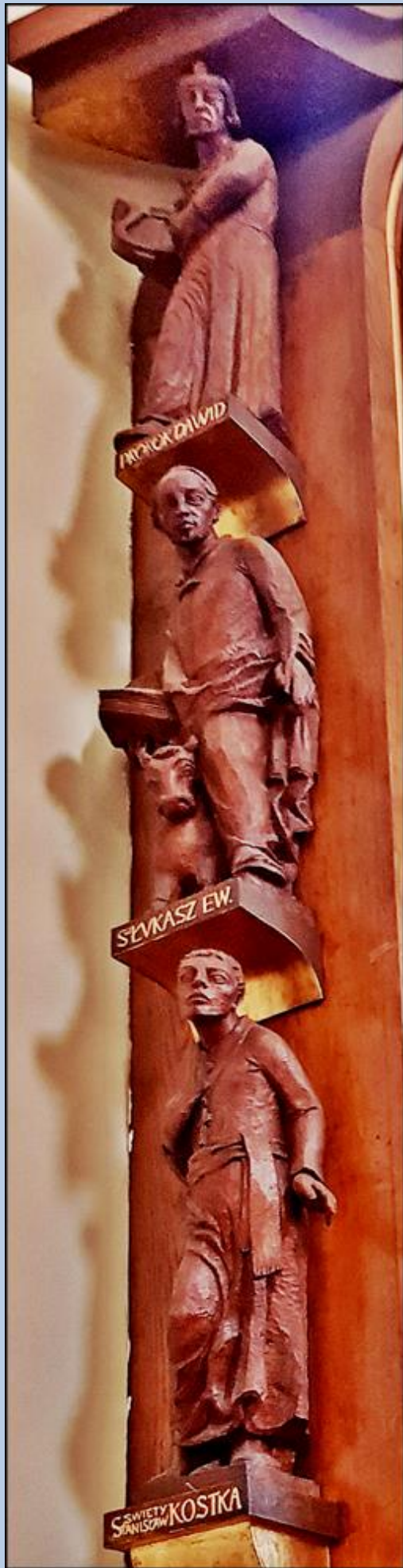

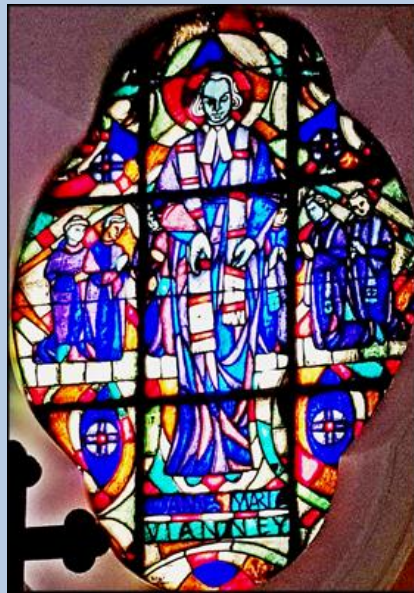
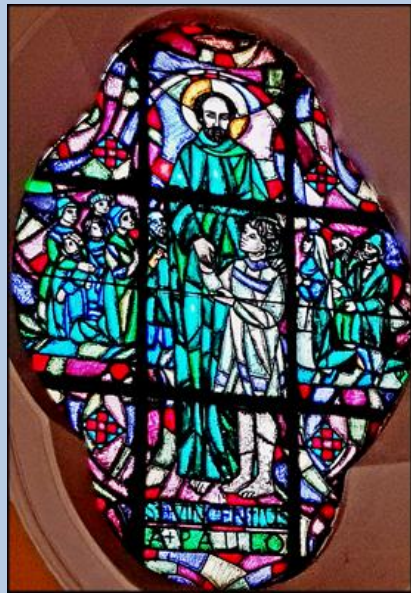

BUDOWA OSIEDLA NICKISCHSCHACHT

W 1883 r. spółka górnicza Georg von Giesche's Erben z należącej do niej wielu małych kopalń i pól górniczych stworzyła skonsolidowaną kopalnię Giesche (Consolidierte Gieschegrube). W kolejnych latach zakład jeszcze się rozwinął. W 1904 r. rozpoczęto głębienie nowego szybu wydobywczego „Carmer” i w związku z tym pojawiła się potrzeba znacznego zwiększenia zatrudnienia. Pozyskanie pracowników było uzależnione od zapewnienia im mieszkań w pobliżu miejsca pracy.

Przebieg budowy reprezentacji spółki Georg von Giesche's Erben, lipiec 1883 r. (Zdjęcie z archiwum firmy Giesche's Erben, ul. Silesia 10, Katowice).
Przewodniczący: Anton Uthemann, udział: 1/3 (z wyjątkiem 1/3 w spółkach „Zentralnische Witschak”) i 1/3 (1883 r.).

Pałac „Carmer” w latach 1883-1884, ul. Silesia 10, Katowice. (Zdjęcie z archiwum firmy Giesche's Erben, ul. Silesia 10, Katowice, data: 1883 r.).

Pałac „Carmer” w latach 1883-1884, ul. Silesia 10, Katowice. (Zdjęcie z archiwum firmy Giesche's Erben, ul. Silesia 10, Katowice, data: 1883 r.).

Z problemem tym poradził sobie dyrektor generalny spółki (1905-1913), Anton Uthemann, którego ambicją stało się wybudowanie wzorcowych kolonii robotniczych. W 1907 r. rozpoczęto budowę pierwszego, zaprojektowanego przez Emila i Georga Zillmannów, osiedla górniczego nazwanego Geschewald (później Giszowiec), a w 1908 r. koncern Georg von Giesche's Erben zwrócił się do władz o pozwolenie na budowę drugiego, położonego w bezpośrednim sąsiedztwie szybu „Carmer” (później Pułaski) oraz szybu wentylacyjno-zjazdowego „Nickisch” (później Poriatowski).

Ze względu na lokalizację osiedle miało nosić nazwę Nickischschacht (szyb „Nickisch”, później Nikiszowiec). Dnia 16 grudnia 1908 r. na posiedzeniu Wydziału Powiatowego w Katowicach podjęto potrzebną do rozpoczęcia budowy uchwałę o udzieleniu zgody na zasiedlenie.

Pałac „Carmer” w latach 1883-1884, ul. Silesia 10, Katowice. (Zdjęcie z archiwum firmy Giesche's Erben, ul. Silesia 10, Katowice, data: 1883 r.).

Zdjęcie z budowy i górnicy „Carmer” w latach 1883-1884, ul. Silesia 10, Katowice.

Osiedle „Carmer” w latach 1883-1884, ul. Silesia 10, Katowice.

BUDOWA KOŚCIOŁA

Z inicjatywy Antona Uthemanna, dyrektora generalnego koncernu Georg von Giesche's Erben, sporządzenie planów i kosztorysu budowy kościoła oraz probostwa, a także nadzór nad budową powierzono Emilowi i Georgowi Zillmannom, twórcom zabudowy Giszowca i Nikiszowca. Choć w niemieckiej architekturze zdecydowanie dominował neogotyck, Zillmannowie wybrali dla nowego kościoła styl neobarokowy, zgodnie z sugestią Uthemanna, który uważał, że ten styl jest najbliższy mieszkańcom Górnego Śląska.

Projekt kościoła w Nikiszowcu (zł. projekt).

Dnia 6 maja 1914 r. rozpoczęto w Nikiszowcu budowę, a 5 lipca 1914 r. położono pod nowy kościół kamień węgielny, poświęcony przez ks. dziekana Viktora Schmidta z Katowic. Działanie trzeba było jednak przerwać już po miesiącu z powodu wybuchu I wojny światowej. Zabrakło bowiem i funduszy, i rąk do pracy przy powstającym kościele.

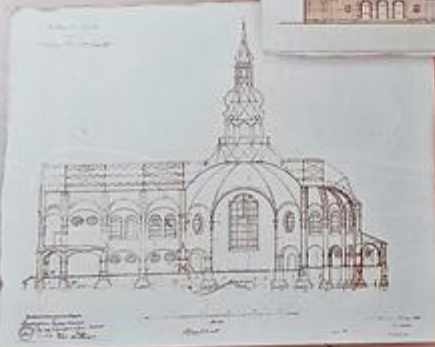
Projekt kościoła w Nikiszowcu (zł. projekt).

Projekt kościoła w Nikiszowcu (zł. projekt).

Projekt kościoła w Nikiszowcu (zł. projekt).

Projekt kościoła w Nikiszowcu (zł. projekt).

Projekt kościoła w Nikiszowcu (zł. projekt).

BUDOWA KOŚCIOŁA

Kościół pw. św. Anny w Nikiszowcu, zdjęcie z 1941 r. (zł. M. M.)

Budowę kościoła podjęto ponownie w 1918 r. tuż po zakończeniu działań wojennych. Nieuregulowana sytuacja polityczna Śląska w latach 1919-1921 oraz powojenny kryzys gospodarczy spowodowały jednak jej ponowne zawieszenie. W 1921 r. budowniczemu Wilkowi udało się doprowadzić mury pod dach oraz wybudować wieże, po czym nastąpiła kolejna przerwa w budowie, wynikająca z dewaluacji pieniądza oraz faktu, że znaczna większość zamówionego wcześniej materiału budowlanego oraz wyposażenia kościoła znalazła się w 1922 r. po drugiej stronie granicy. Dzięki uporowi ks. Pawła Dudka w zdobyciu środków potrzebnych na realizację projektu udało się ostatecznie w 1927 r. doprowadzić do końca budowę kościoła oraz wybudować probostwo.

Projekt kościoła (zł. M. M.)

Zdjęcie z pracy probostwa (kościół) p. w. św. Anny w Nikiszowcu (zł. M. M.)

Ostateczny wygląd kościoła nieco odbiega od projektu. Kopuły, którymi miały być przykryte wieże flankujące fasadę, zastąpiono niskimi, namiotowymi hełmami. Zdecydowano się również pozostawić ceglane elewacje pomimo, że projekt przewidywał ich otynkowanie. Dzięki temu kościół lepiej dopasował się do swojego otoczenia – ceglanych bloków Nikiszowca.

Dnia 23 października 1927 r. miała miejsce długo wyczekiwana przez parafian uroczystość. Nowy kościół pw. św. Anny został konsekrowany przez ks. biskupa Arkadiusza Lisieckiego, ordynariusza katowickiego. W tym samym dniu, w uznaniu zasług ks. proboszcza Dudka dla powstania świątyni, biskup nadał mu zaszczytny tytuł radcy duchownego.

Wizytówka ks. proboszcza Pawła Dudka na radcy duchownego (zł. M. M.)

Kościół pw. św. Anny w Nikiszowcu, zdjęcie z okresu międzywojennego (zł. Arkadiusz Paternowski w Katowicach, zdjęcie AP K.)

Grupa parafian kościoła pw. św. Anny, październik 1927 r. (zł. M. M.)

Dokument potwierdzający budowę kościoła (zł. M. M.)

Portał i prezbiterium kościoła (zł. M. M.)

W CZASIE I WOJNY ŚWIATOWEJ

Okres budowy Nikiszowca i tworzenia jego społeczności został zaburzony w 1914 r. w wyniku wybuchu I wojny światowej. Wprawdzie teren ten nie znalazł się bezpośrednio na linii frontu, ale prowadzone przez państwo niemieckie działania wojenne odbiły się na sytuacji życiowej jego obywateli. Wiele mężczyzn trafiło do wojska. Część z nich zginęła na froncie. Mobilizacja dużej liczby górników, obok problemów związanych z zaopatrzeniem w materiały i sprzęt, stała się główną przyczyną zakłóceń w pracy kopalni „Giesche”. Problem zmniejszenia wydobywania próbowano rozwiązać, zwiększając zatrudnienie kobiet oraz przyjmując większą liczbę robotników młodocianych (chłopcy w wieku 14-16 lat). Od 1915 r. do pracy w kopalni sprowadzano także jeńców wojennych oraz robotników przymusowych z opanowanych przez wojsko niemieckie ziem byłego zaboru rosyjskiego.

Pracownicy z czołgi i wojsko niemieckie (zł. M. M.)

Pracownicy z czołgi i wojsko niemieckie (zł. M. M.)

Pracownicy kopalni „Giesche” w 1914 r. (zł. M. M.)

Grupa parafian kościoła pw. św. Anny w Nikiszowcu (zł. M. M.)

Dyplomy z okazji rocznicy wojny światowej (zł. M. M.)

Kalendarz parafialny	
1. stycznia	Święto Trzech Króli
6. stycznia	Święto Trójcy Świętej
11. stycznia	Święto św. Anny
16. stycznia	Święto św. Mikołaja
21. stycznia	Święto św. Jakuba
26. stycznia	Święto św. Wawrzynia
31. stycznia	Święto św. Męczenników
1. lutego	Święto św. Wacława
6. lutego	Święto św. Walentyna
11. lutego	Święto św. Agnieszki
16. lutego	Święto św. Marciniana
21. lutego	Święto św. Wawrzynia
26. lutego	Święto św. Mikołaja
31. lutego	Święto św. Męczenników
1. marca	Święto św. Józefa
6. marca	Święto św. Anny
11. marca	Święto św. Mikołaja
16. marca	Święto św. Jakuba
21. marca	Święto św. Wawrzynia
26. marca	Święto św. Mikołaja
31. marca	Święto św. Męczenników
1. kwietnia	Święto św. Józefa
6. kwietnia	Święto św. Anny
11. kwietnia	Święto św. Mikołaja
16. kwietnia	Święto św. Jakuba
21. kwietnia	Święto św. Wawrzynia
26. kwietnia	Święto św. Mikołaja
31. kwietnia	Święto św. Męczenników
1. maja	Święto św. Józefa
6. maja	Święto św. Anny
11. maja	Święto św. Mikołaja
16. maja	Święto św. Jakuba
21. maja	Święto św. Wawrzynia
26. maja	Święto św. Mikołaja
31. maja	Święto św. Męczenników
1. czerwca	Święto św. Józefa
6. czerwca	Święto św. Anny
11. czerwca	Święto św. Mikołaja
16. czerwca	Święto św. Jakuba
21. czerwca	Święto św. Wawrzynia
26. czerwca	Święto św. Mikołaja
31. czerwca	Święto św. Męczenników
1. lipca	Święto św. Józefa
6. lipca	Święto św. Anny
11. lipca	Święto św. Mikołaja
16. lipca	Święto św. Jakuba
21. lipca	Święto św. Wawrzynia
26. lipca	Święto św. Mikołaja
31. lipca	Święto św. Męczenników
1. sierpnia	Święto św. Józefa
6. sierpnia	Święto św. Anny
11. sierpnia	Święto św. Mikołaja
16. sierpnia	Święto św. Jakuba
21. sierpnia	Święto św. Wawrzynia
26. sierpnia	Święto św. Mikołaja
31. sierpnia	Święto św. Męczenników
1. września	Święto św. Józefa
6. września	Święto św. Anny
11. września	Święto św. Mikołaja
16. września	Święto św. Jakuba
21. września	Święto św. Wawrzynia
26. września	Święto św. Mikołaja
31. września	Święto św. Męczenników
1. października	Święto św. Józefa
6. października	Święto św. Anny
11. października	Święto św. Mikołaja
16. października	Święto św. Jakuba
21. października	Święto św. Wawrzynia
26. października	Święto św. Mikołaja
31. października	Święto św. Męczenników
1. listopada	Święto św. Józefa
6. listopada	Święto św. Anny
11. listopada	Święto św. Mikołaja
16. listopada	Święto św. Jakuba
21. listopada	Święto św. Wawrzynia
26. listopada	Święto św. Mikołaja
31. listopada	Święto św. Męczenników
1. grudnia	Święto św. Józefa
6. grudnia	Święto św. Anny
11. grudnia	Święto św. Mikołaja
16. grudnia	Święto św. Jakuba
21. grudnia	Święto św. Wawrzynia
26. grudnia	Święto św. Mikołaja
31. grudnia	Święto św. Męczenników

Wzrost parafian w „Kościółcu” w 1914 r. (zł. M. M.)

W miarę przedłużania się wojny kłopoty z zaopatrzeniem w żywność były coraz większe i coraz dotkliwiej odczuwane przez ludność cywilną. Narastało rozgorzyczenie i zniecierpliwienie mieszkańców Nikiszowca. Górnicy kopalni „Giesche” dwukrotnie podjęli strajk, we wrześniu 1916 r. oraz w lipcu 1918 r. Uczestników strajku z 1918 r. poddano represjom, wysyłając na front lub skazując wyrokiem sądu wojskowego na karę trzech miesięcy więzienia.

Skutki niedożywienia oraz brak dostępu do podstawowej opieki medycznej (lekarza powołano do wojska) mocno dały się we znaki nikiszowianom. W 1919 r., a zatem tuż po zakończeniu wojny w wyniku epidemii tyfusu do baraku dla zakaźnych chorzych w Nikiszowcu trafiło 100 pacjentów.

POWSTANIA ŚLĄSKIE I PLEBISCYT

Zwrot polski powstaniec z rękami wyciągniętymi (ok. 1921)

Nardie alterdümsten Kämpfer

Walczyli o wolność i o Polskę

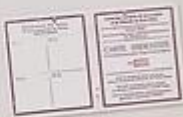
Polki Górnośląskie!

Polki Górnośląskie! (ok. 1921)

Po klęsce Niemiec w I wojnie światowej i odzyskaniu niepodległości przez Polskę pojawiła się kwestia dalszej przynależności państwowej Górnego Śląska. Ustalono, że problem ten zostanie rozwiązany za pomocą plebiscytu.

Paweł Chrostek, wójtowski powstaniec śląski z Nikiszowca, z Janem Janaki i innymi. Krynica, koniec lat trzydziestych XX w. (ok. 1939)

Karta polityczno-wojewódzka powiatu Mysłowice - część Katowice, 1920 r. (ok. 1920)

Napięta sytuacja związana z narastającym konfliktem narodowościowym oraz kryzysem gospodarczym doprowadziła jednak do wybuchu trzech powstań śląskich. Wzięła w nich czynny udział także część mieszkańców Nikiszowca. Podczas I powstania, 18 sierpnia 1919 r., miejscowy oddział powstańczy, dowodzony przez Teodora Chrószcza, rozbroił stacjonującą na terenie osiedla kompanię Grenzschtutzu. Dnia 20 sierpnia po ostrzałe artylerii Niemcy odbili osiedle atakiem od strony Zawodzia.

Podczas II powstania, w sierpniu 1920 r., powstańcy bez większych problemów opanowali Nikiszowiec i utrzymali do zakończenia walk.

Dnia 20 marca 1921 r. podczas plebiscytu, który miał zdecydować o przynależności państwowej tej ziemi, 672 nikiszowian opowiedziało się za pozostawieniem jej w granicach Niemiec, a 1946 głosowało za włączeniem do Polski.

W czasie III powstania osiedle zajęto bez walki 3 maja 1921 r. Działania frontowe skoncentrowały się głównie na Opolszczyźnie, jednak brali w nich udział również powstańcy z Nikiszowca. Wielu ochotników z tej miejscowości wstąpiło do udającego się na front pułku katowickiego, złożonego z dziesięciu kompanii, który uczestniczył następnie w walkach w rejonie Góry Św. Anny. Dowodził nim Rudolf Niemczyk. Powstańcy z Nikiszowca tworzyli 7 kompanię pułku. Na jej czołe stał Paweł Chrostek.

Nazwiska jedenastu mieszkańców Nikiszowca i Janowa, poległych w czasie wszystkich trzech powstań, można odnaleźć na nagrobku zbiorowej mogiły na cmentarzu parafialnym.

Historia powstania plebiscytu (ok. 1921)

Historia powstania plebiscytu (ok. 1921)

Cmentarz poległych w czasie powstań śląskich (miejscowość Janowa, Nikiszowiec i Giszowice) (ok. 1921)

Ostatecznie Nikiszowiec wraz z całym powiatem katowickim znalazł się w części Górnego Śląska, która została przyznana państwu polskiemu i jako autonomiczne województwo śląskie weszła w jego skład.

W II RZECZPOPOLITEJ

Wyjazd z obrotu tramwajowy z Nikiszowca, lata trzydzieste XX w. (ok. 1930)

Złoty jubileusz szkoły podstawowej im. „Cicha” w pierwszym tygodniu września 1922 r. - komendant szkoły Ludwik Świątek, wójt osiedla - Jan Paweł Chrostek, wójt osiedla - Stanisław Gajda, dyrektor szkoły - Teodor Chrószcz, lata trzydzieste XX w. (ok. 1930)

Skład zespołu (z przodu) w pierwszym tygodniu września 1922 r. - kierownik szkoły PCK i Młodych - Jan Mysłowski (ok. 1922)

Skład zespołu - wójt osiedla - Jan Paweł Chrostek, wójt osiedla - Stanisław Gajda, dyrektor szkoły - Teodor Chrószcz, lata trzydzieste XX w. (ok. 1930)

Polska przejęła władzę na przyznanym jej terytorium Górnego Śląska 20 czerwca 1922 r. Nikiszowianie mogli już nawet nieco wcześniej odczuć wywołujące z tego faktu zmiany ideologiczne. Przede wszystkim nazewnictwo niemieckie zastąpiono polskim: Nickischschacht stał się Nikiszowcem, ulicom nadano polskie nazwy. Dnia 5 września 1922 r. dzieci rozpoczęły naukę w dwóch polskich szkołach: męskiej i żeńskiej. Jednak w grudniu 1923 r. na żądanie mieszkańców zaliczających się do mniejszości niemieckiej otwarto również szkołę niemiecką, której siedziba mieściła się w salach polskiej szkoły męskiej.

Klasa VII szkoły nr 1 w Nikiszowcu, wraz z nauczycielami: Mag. Adamię Czubarką, Stanisławem Chmurnym, Zygmuntym Świątkiem, 26 czerwca 1922 r. (ok. 1922)

Widok z ulicy na budynek Urzędu Gminy w Nikiszowcu, 1924 r. (ok. 1924)

Budynek nowego zespołu gimnazjum w Nikiszowcu, 1924 r. (ok. 1924)

W 1924 r., zgodnie z rozporządzeniem Śląskiej Rady Wojewódzkiej, zlikwidowany został obszar dworski, a miejscowości Nikiszowiec i Giszowice włączono do gminy Janów. Od 1925 r. do 1939 r. funkcję naczelnika tej gminy pełnił Józef Szeja. W latach 1928-1931 wybudowano, wg projektu Tadeusza Michejdy, duży, nowoczesny budynek urzędu gminy, zlokalizowany na terenie Nikiszowca przy ul. Sosnowieckiej (obecnie ul. Szopienicka).

PODCZAS II WOJNY ŚWIATOWEJ

Podobnie jak inni Górnoślązacy także i mieszkańcy Nikiszowca w większości zostali wpisani na niemiecką listę narodowościową (Deutsche Volksliste), co wiązało się z obowiązkiem służby w wojsku niemieckim. W związku z tym wielu mężczyzn nikiszowickich, niezależnie od swoich

przekonań, było zmuszonych walczyć w szeregach Wehrmachtu na różnych frontach II wojny światowej. Część z nich zginęła, niektórzy dostali się do niewoli alianatów i walczyli następnie po ich stronie w szeregach armii gen. Andersa, inni, służąc w Wehrmachcie, dożykali się końca wojny. Ci, którzy przetrzyli, byli później często szykanowani przez władze komunistyczne za służbę w armii niemieckiej.

Strona tytułowa czasopiśmie „Giesche-Weltzeitung” w R+D Katowice 1941 r., w edytorium Felixa Bracka, gubernia, niemieckopolska powiatowa górnoludzka (cał. 30/93)

Strona 2 czasopiśmie „Giesche-Weltzeitung” w R+D Katowice 1941 r., w edytorium Felixa Bracka, gubernia, niemieckopolska powiatowa górnoludzka (cał. 30/93)

Na skutek masowej mobilizacji problemem stał się brak siły roboczej w kopalni „Giesche”. W efekcie zaczęto zatrudniać w coraz większym stopniu kobiety i pracowników młodocianych oraz korzystać z niewolniczej pracy jeńców wojennych, umieszczonych w obozie w pobliżu szybu „Zbyszko”.

Wizytowna rodziny de Wobertowicz, cał. 30, Młotkowiak

Para Młotkowiak, dyktantka Elżbieta i wdowa (cał. 30, Młotkowiak)

Pracownicy fabryki, do lewej, promiennik z Nikiszowca w mundurze niemieckiej Organizacji (cał. 30), zapamiętał się ludzki charakter (cał. 30/93)

Pracownicy fabryki, do lewej, promiennik z Nikiszowca w mundurze niemieckiej Organizacji (cał. 30), zapamiętał się ludzki charakter (cał. 30/93)

Cały majątek Giesche SA jako należący do kapitału zagranicznego znalazł się we wrześniu 1939 r. pod niemieckim zarządem komisarycznym. Firma macierzysta, Georg von Giesche's Erben, podjęła starania, aby wykupić akcje spółki od Amerykanów. W związku z wybuchem wojny między Niemcami a Stanami Zjednoczonymi transakcja nie została jednak sfinalizowana. Ostatecznie niemiecki koncern utworzył w Katowicach filialną spółkę z ograniczoną odpowiedzialnością – Gieschebetriebe G.m.b.h. (Zakłady Gieschego), która 1 kwietnia 1942 r. przejęła górnośląskie zakłady.

W POLSCE LUDOWEJ

Dnia 27 stycznia 1945 r. wojsko radzieckie zajęło gminę Janów. Władzę przejęli komuniści. Od 1947 r. funkcję naczelnika gminy pełnił Emanuel Ziśłosko. W 1951 r. Janów z Nikiszowcem i Giszowcem stał się częścią Szopieniec, które uzyskały prawa miejskie. W 1960 r. Szopieniec zostały jednak wchłonięte przez Katowice i od tej pory Nikiszowiec pozostaje w granicach tego miasta.

Metody stosowane przez władzę ludową w pewnych kwestiach niewiele odbiegały od tych, którymi posługiwali się hitlerowcy, a Nikiszowiec nie był pod tym względem wyjątkiem. Oboz jeńców przy kopalni na nowo się załadnił. Tym razem trafili do niego jeńcy niemieccy, tzw. volksdeutsche, bądź uznani za nich Górnoślązacy, a także żołnierze podziemia antykomunistycznego. Wszyscy byli zmuszani do morderczej pracy w kopalni. Oboz istniał do grudnia 1949 r.

Wizyta Władysława Gombińskiego w kopalni „Giesche”, 1947 r. (cał. 30/93)

Oskar Fiedka Gombiński (leżący), cał. 30/93

Oskar Fiedka Gombiński przy kopalni „Giesche”, 1947 r. (cał. 30/93)

Ujęcie Czerwina w kopalni „Giesche”, 1947 r. (cał. 30/93)

Prace Czerwina, pracownikiem na Nikiszowcu (cał. 30/93)

Prace Czerwina, pracownikiem na Nikiszowcu (cał. 30/93)

Standard Polityki Partii Robotniczej przy kopalni „Giesche”, cał. 30/93

Prace Czerwina, pracownikiem na Nikiszowcu (cał. 30/93)

Prace Czerwina, pracownikiem na Nikiszowcu (cał. 30/93)

Kopalnia „Giesche” została w 1945 r. znacjonalizowana, a jej nazwa kojarząca się z niemieckim kapitałistą zmieniona: najpierw na „Janów”, a już w 1946 r. na „Wieczorek”, na cześć jej dawnego pracownika, działacza komunistycznego, Józefa Wieczorka, który zginął w Auschwitz. Praktycznie całe życie polityczne, społeczne oraz gospodarcze kopalni było inspirowane i kontrolowane przez Komitet Zakładowy PZPR.

Ujęcie Fiedki przy kopalni „Giesche”, 1947 r. (cał. 30/93)

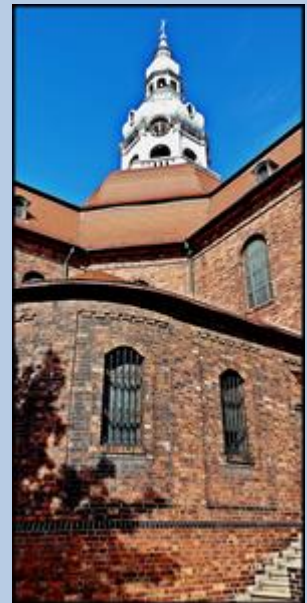
Prace Czerwina, pracownikiem na Nikiszowcu (cał. 30/93)

Prace Czerwina, pracownikiem na Nikiszowcu (cał. 30/93)

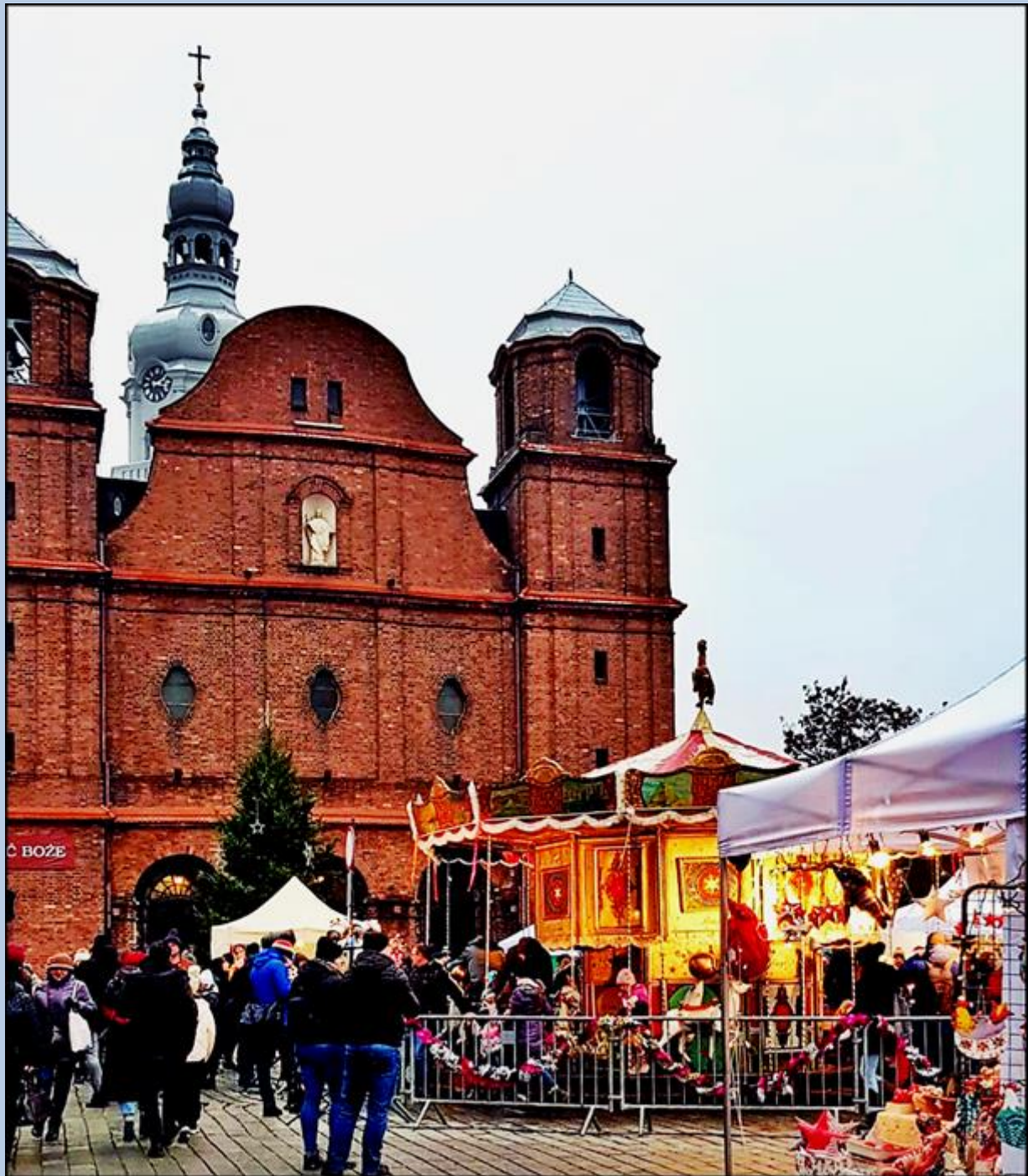

zdjęcia: as oraz pw

[POWRÓT DO STRONY GŁÓWNEJ IKONOGRAFII](#)

Jarmark Bożonarodzeniowy (zdj. R.L. – 11.12.2022 r.)

[POWRÓT DO STRONY GŁÓWNEJ IKONOGRAFII](#)